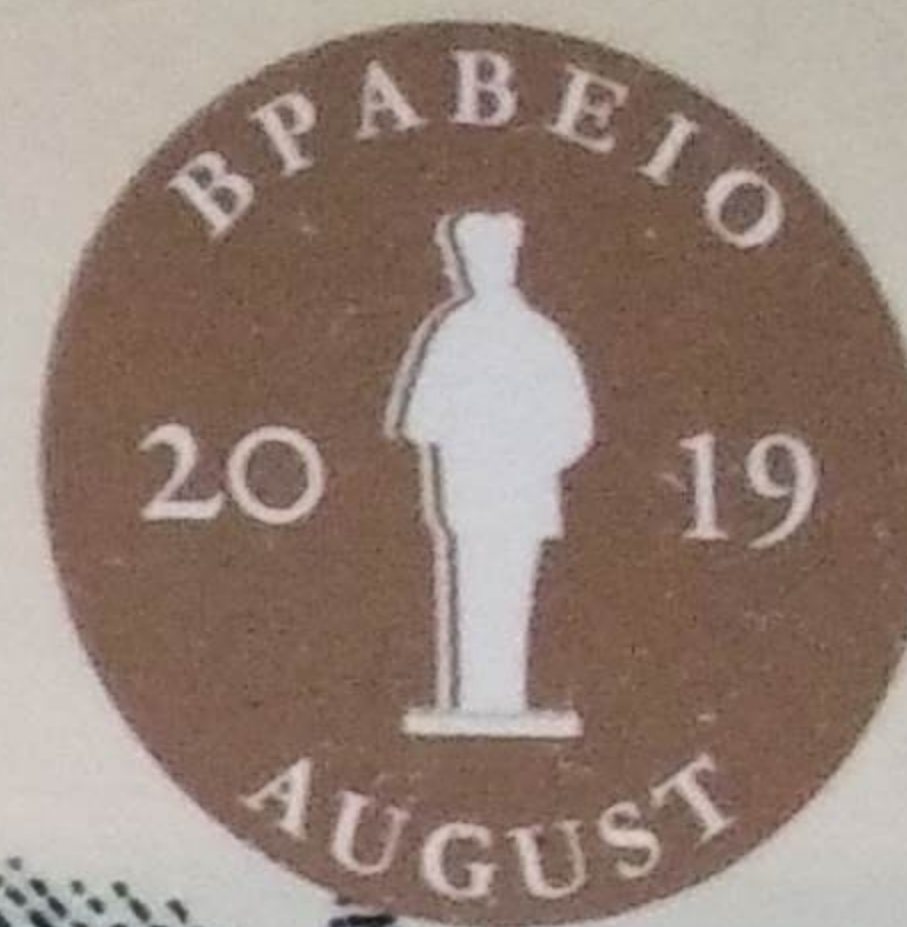

ΔΙΕΘΝΕΣ ΜΠΕΣΤ ΣΕΛΕΡ

PATRIK SVENSSON

Το βιβλίο
των χελυκίων

ΕΝΑΣ ΠΑΤΕΡΑΣ, ΕΝΑΣ ΓΙΟΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΠΙΟ ΑΙΝΙΓΜΑΤΙΚΟ ΨΑΡΙ
ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΝΑΤΣΗ

ΜΕΤΟΙΧΜΙΣ

Ο Ζίγκμουντ Φρόυντ και τα χέλια στην Τεργέστη

ΤΕΛΙΚΑ, ΤΙ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ ΓΙΑ ΕΝΑ ΧΕΛΙ; Ή για έναν άνθρωπο; Καμιά φορά τα ερωτήματα αυτά αποδεικνύεται ότι σχετίζονται.

Ο Ζίγκμουντ Φρόυντ ήταν δεκαεννέα ετών όταν το 1876 σήκωσε το γάντι που ο Αριστοτέλης είχε πετάξει δυο χιλιάδες χρόνια νωρίτερα και το οποίο πολλοί σήκωσαν μάταια για να το αφήσουν να ξαναπέσει. Ήταν εκείνος που τελικά θα έλυσε ένα από τα μεγαλύτερα μυστήρια της φυσικής ιστορίας. Ο Ζίγκμουντ Φρόυντ θα ανακάλυπτε τους όρχεις του χελιού.

Ο Φρόυντ γεννήθηκε το 1856 στο Φράιμπεργκ στο Μέχρεν, την πόλη που σήμερα είναι το Πρίμπορ της Τσεχίας, όμως μετακόμισε στη Βιέννη όταν ήταν τριών ετών. Ήδη από την παιδική του ηλικία ήταν εξαιρετικός μαθητής, ενδιαφερόταν για τη λογοτεχνία και είχε έφεση στις γλώσσες. Ξεκίνησε τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης σε ηλικία δεκαεπτά ετών. Σπούδασε ιατρική, φιλοσοφία και φυσιολογία, καθώς και ζωολογία με τον διάσημο καθηγητή Καρλ Κλάους.

Ο Καρλ Κλάους ήταν ειδικός στη θαλάσσια ζωολογία, δηλωμένος δαρβινιστής και πάνω απ' όλα αυθεντία στα

καρκινοειδή, όμως –όπως όλοι στον τομέα του– ενδιαφερόταν και για τα χέλια. Είχε διεξαγάγει μια έρευνα σχετικά με τα ερμαφρόδιτα ζώα (τη μέχρι τότε επικρατούσα θεωρία για τα χέλια), ενώ παράλληλα με την καθηγητική έδρα στη Βιέννη ήταν επίσης υπεύθυνος ενός θαλάσσιου ερευνητικού σταθμού στην Τεργέστη.

Το πρώτο μισό του 19ου αιώνα, το μυστήριο του χελιού βρισκόταν σε τέλμα. Έπειτα από την ανακάλυψη του Κάρλο Μοντίνι που το 1777 περιέγραψε με τρόπο λογικό και πειστικό τα αναπαραγωγικά όργανα του θηλυκού χελιού, φαινόταν ότι ήταν απλώς θέμα χρόνου να ανακαλυφθούν και να παρατηρηθούν και τα αρσενικά γεννητικά όργανα. Τότε, το πολύχρονο μυστήριο της αναπαραγωγής του θα μπορούσε επιτέλους να θεωρηθεί λήξαν.

Όμως υπήρχαν πολλοί που δεν εμπιστεύονταν τον Μοντίνι. Ένας από τους σκεπτικούς ήταν ο ιταλός ερευνητής φυσιοδίφης Λάζαρο Σπαλαντζάνι, που κάποια στιγμή θα περνούσε στην ιστορία ως πάλαι ποτέ υποστηρικτής της θεωρίας της αβιογένεσης. Πήγε ο ίδιος στο Κομάτσιο για να ερευνήσει τη θεωρία του Μοντίνι, και την απέρριψε ως απίθανη. Φυσικά, ήταν και θέμα γοήτρου. Ένα σωρό εξαιρετικοί ερευνητές είχαν επί σειρά ετών προσπαθήσει να εξηγήσουν και να περιγράψουν το φύλο και την αναπαραγωγή του. Γιατί κανείς άλλος λοιπόν δεν τα κατάφερε; Βρέθηκε λοιπόν ένα και μοναδικό χέλι με όργανα αναπαραγωγής και γόνο έπειτα από όλα αυτά τα χρόνια! Γιατί δεν βρέθηκαν περισσότερα; Όχι, το χέλι του Μοντίνι παραήταν

μοναδικό. Ήταν κάτι το απίθανο. Επίσης, καμιά φορά δεν έχει σημασία η ίδια η αλήθεια, αλλά τι θέλουμε να πιστέψουμε. Στον επιστημονικό κόσμο πολλοί ήταν λοιπόν αυτοί που απλώς δεν ήθελαν να πιστέψουν στο χέλι του Κάρλο Μοντίνι.

Στη Γερμανία η αναζήτηση των αναπαραγωγικών οργάνων του χελιού έγινε κάποτε λαϊκό θέαμα. Ορίστηκε αμοιβή 50 μάρκων για όποιον έβρισκε χέλι με γόνο. Το έγγραφαν όλες οι εφημερίδες. Τα χέλια θα τα έστελναν στον καθηγητή Ρούντολφ Βίρχοφ που θα τα εξέταζε λεπτομερώς. Τα έξοδα αποστολής τα ανέλαβε η Γερμανική Αρχή Αλιείας. Η όλη αναστάτωση και η γενναιόδωρη αμοιβή είχαν ως αποτέλεσμα να πακετάρονται σωροί από χέλια και να καταλήγουν στα γραμματοκιβώτια. Εκατοντάδες χέλια από όλες τις περιοχές της Γερμανίας, χέλια μισοφαγμένα, χέλια τεμαχισμένα, σάπια χέλια, χέλια γεμάτα μικρά παράσιτα. Στάλθηκαν τόσα πακέτα που η Γερμανική Αρχή Αλιείας έπειτα από αυτό σχεδόν χρεοκόπησε. Παρ' όλα αυτά δεν ανακαλύφθηκε κάποιο ώριμο αναπαραγωγικά χέλι με γόνο.

Πρώτη φορά το 1824 και ανεξάρτητα από τον Κάρλο Μοντίνι, ο γερμανός καθηγητής ανατομίας Μάρτιν Ράτκε κατάφερε να βρει και να περιγράψει ικανοποιητικά ένα θηλυκό χέλι με ανεπτυγμένα αναπαραγωγικά όργανα. Το 1850 ο Ράτκε κατάφερε να εντοπίσει ένα χέλι με πλήρως σχηματισμένα αυγά στην κοιλιά. Αποδείχθηκε λοιπόν ότι ο Μοντίνι πιθανώς είχε δίκιο όλον αυτόν τον καιρό, μιας

και η περιγραφή του για τα αναπαραγωγικά όργανα του χελιού συμφωνούσε με αυτή του Ράτκε – όμως τα αυγά στο δικό του ήταν πολύ μικρότερα επειδή βρίσκονταν σε πρώιμο στάδιο.

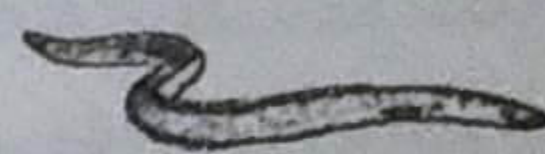
Μόλις επιβεβαιώθηκε το πρώτο σκέλος της βιολογικής εξίσωσης, μπορούσε να αρχίσει στα σοβαρά το κυνήγι για το δεύτερο, δηλαδή τους μυθικούς όρχεις. Το ξεκίνημα ήταν αργό. Πολλοί ερευνητές προτιμούσαν ακόμη να πιστεύουν ότι το χέλι ήταν ερμαφρόδιτο. Ο παχύς ιστός που είχε ανακαλυφθεί δίπλα στα αναπαραγωγικά όργανα των ώριμων θηλυκών χελιών ήταν σίγουρα αρσενικά όργανα. Πώς αλλιώς θα μπορούσε να δοθεί εξήγηση στο γεγονός ότι η λύση του μυστηρίου ξέφευγε τόσο καιρό από τις προσπάθειες της επιστήμης;

Πολλοί εκτός του επιστημονικού κόσμου ήθελαν φυσικά να συνεχίσουν να πιστεύουν τις παλιότερες και πιο ευφάνταστες θεωρίες. Το 1862 ο ερασιτέχνης ερευνητής Ντέιβιντ Κάιρνκρος δημοσίευσε ένα βιβλίο με τίτλο *Η προέλευση του ασημόχελου* στο οποίο αναβίωνε την παλιά δοξασία των ψαράδων της Σαρδηνίας ότι το χέλι ήταν σκαθάρι στην πρώτη του μεταμόρφωση και ότι το παρελθόν του εντόμου αποδεικνυόταν από το ότι το χέλι έδειχνε να τα καταφέρνει εξίσου καλά στην ξηρά όσο και στο νερό.

Εκατό χρόνια μετά την ανακάλυψη του Κάρλο Μοντίνι, το 1874, και πρώτη φορά στην ιστορία, ο πολωνός ζωολόγος Σίμον Σίρσκι δήλωσε ότι αυτός και οι συνεργάτες του στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στην Τεργέστη είχαν βρει κάτι

που ίσως ήταν ένα αναπαραγωγικά ώριμο αρσενικό χέλι. Στο εσωτερικό του είχαν εντοπίσει ένα μικρό ανάγλυφο όργανο, διαφορετικό από αυτό που είχαν περιγράψει ο Μοντίνι και ο Ράτκε. Θα μπορούσε να είναι στ' αλήθεια ο περιζήτητος όρχις του χελιού! Επειδή όμως ο Σίρσκι δεν κατάφερε να περιγράψει ικανοποιητικά το όργανο ούτε μπορούσε να αποδείξει ότι πραγματικά παρήγαγε σπέρμα, τίποτα δεν ήταν σίγουρο. Η επιστημονική κοινότητα απαιτούσε περαιτέρω παρατήρηση.

Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, ο Καρλ Κλάους από το Πανεπιστήμιο της Βιέννης αποφάσισε τον Μάρτιο του 1876 να στείλει έναν από τους νεαρούς μαθητές του στον σταθμό έρευνας της Τεργέστης. Έτσι λοιπόν ο Ζίγκμουντ Φρόντντ βρέθηκε ξαφνικά, δεκαεννέα ετών, σε ένα λιτό εργαστήριο στη Μεσόγειο κρατώντας στο ένα χέρι μαχαίρι και στο άλλο ένα νεκρό χέλι.

Ο δεκαεννιάχρονος Ζίγκμουντ Φρόντντ ήταν ένας νεαρός με μεγαλεπήβολα σχέδια. Την προηγούμενη χρονιά είχε επισκεφτεί το Μάντσεστερ και το αγάπησε, ακόμα και τη βροχή και το κλίμα του. Ήθελε να ταξιδέψει περισσότερο, αλλά κυρίως ανυπομονούσε να αφιερώσει περισσότερο χρόνο στο πραγματικό επιστημονικό έργο, να μάθει περισσότερα για τα πάντα, να κάνει ανακαλύψεις, να περιγράψει

ή να κατανοήσει πράγματα. Αγαπούσε το εργαστήριο. Ό,τι έβλεπε στο μικροσκόπιο ήταν πραγματικά αληθινό, εκεί δεν υπήρχε περιθώριο για προκαταλήψεις και δεισιδαιμονίες. Όλη η ανθρώπινη γνώση πήγαζε από το εργαστήριο. Έβλεπε να ανοίγεται μπροστά του μια ζωή στην υπηρεσία της επιστήμης, ίσως στην Αγγλία, ίσως κάπου αλλού. Σκεφτόταν πολύ σεισάρά να αφιερώσει τη ζωή του στις φυσικές επιστήμες, στη βιολογία ή τη φυσιολογία, στο χειροπιαστό και στο συγκεκριμένο. Στέκεται στο κέντρο μιας οικογενειακής φωτογραφίας του 1876 με το χέρι πάνω στην καρδιά στην οποία κάθεται η μητέρα του Αμαλία, ο ψηλότερος από όλα τα αδέρφια. Φοράει κοστούμι με γιλέκο, έχει γραβάτα και σκούρο κοντοκουρεμένο μούσι. Κοιτάζει απευθείας στον φακό με σταθερό βλέμμα, λες και τίποτα στον κόσμο δεν του είναι άγνωστο.

Αυτός ήταν λοιπόν ο δεκαεννιάχρονος που την άνοιξη του 1876 πήγε στην Τεργέστη φιλοδοξώντας να λύσει το μυστήριο του χελιού και να αφήσει το στίγμα του στην ιστορία της επιστήμης. Η Τεργέστη, ψηλά στη γωνιά της Αδριατικής, ανήκε εκείνη την εποχή στην Αυστροουγγαρία και ήταν μια σημαντική μητρόπολη, ναυτική βάση και λιμάνι. Από το 1867 που έγινε η διώρυγα του Σουέζ ήταν επίσης λιμάνι της Ανατολής. Στο λιμάνι της Τεργέστης ξεφόρτωναν καφέ, ρύζι και μπαχαρικά. Εκεί κατέφταναν πλοία που είχαν ταξιδέψει σε όλο τον κόσμο και μαζεύονταν άνθρωποι από όλη την Ευρώπη: Ιταλοί, Αυστριακοί, Σλοβένοι, Γερμανοί και Έλληνες. Ήδη από τα χρόνια της

ρωμαϊκής αυτοκρατορίας η Τεργέστη αποτελούσε σημείο συνάντησης και προσκυνήματος, ένα μέρος στο οποίο συγκεντρώνονταν όλες οι γλώσσες και οι πολιτισμοί. Σε σχέση με το Φράιμπεργκ ή τη Βιέννη, ήταν σίγουρα μια πόλη που έκανε εντύπωση. Μια πόλη περίπλοκη και δυσνόητη.

Τι βρήκε λοιπόν ο νεαρός Ζίγκμουντ Φρόντ στην Τεργέστη; Γνωρίζουμε πολλά για αυτό, επειδή σε αρκετές επιστολές του στον παιδικό του φίλο Έντουαρντ Σιλμπερστάιν περιγράφει τις εμπειρίες του. Έγραφε στα ισπανικά, γιατί γνωρίστηκαν και έγιναν φίλοι στα μαθήματα ισπανικών. Περιγράφει την πόλη, τα εστιατόρια, τα καταστήματα και τους κατοίκους. Κάπου κάπου χρησιμοποιεί ασυνήθιστες λέξεις. Ίσως να φταίει η ξένη γλώσσα, αλλά το πιο πιθανό είναι ότι οι δυο φίλοι χρησιμοποιούσαν μεταξύ τους κάποιου είδους κώδικα.

Στο πρώτο σύντομο γράμμα στις 28 Μαρτίου, ο Φρόντ γράφει ότι η Τεργέστη είναι μια πολύ όμορφη πόλη και ότι *las bestias son muy bellas bestias* (τα κτήνη είναι πολύ όμορφα κτήνη). Με τη λέξη *bestias* εννοούσε τις γυναίκες. Αυτές ήταν που τον συνάρπασαν περισσότερο τις πρώτες μέρες στην Τεργέστη. Στα γράμματά του αναφέρει ότι την πρώτη του μέρα στην πόλη εντυπωσιάστηκε από το ότι κάθε γυναίκα που συναντούσε έμοιαζε με «θεά». Περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια την εμφάνιση και τα σωματικά τους χαρίσματα: Είναι ψηλές και αδύνατες με μακριές μύτες και σκούρα φρύδια, είναι πιο χλωμές απ' ό,τι θα έπρε-

πε και όμορφα χτενισμένες, κάποιες αφήνουν μια μπούκλα από τα μαλλιά τους να κρέμεται μπροστά στο ένα τους μάτι σαν προκλητικό δόλωμα. Επισκέπτεται τη γειτονική πόλη Μουγκία και γράφει ότι εκεί οι γυναίκες μάλλον είναι ασυνήθιστα γόνιμες, γιατί όλες είναι έγκυες και ότι οι μαμές της πόλης έχουν σίγουρα πολλή δουλειά και υψηλό εισόδημα. Υποθέτει ειρωνευόμενος ότι οι γυναίκες είναι ίσως επηρεασμένες από «τη θαλασσινή πανίδα» και «γεννοβολούν όλη τη χρονιά», ή ότι ίσως γονιμοποιούνται μια συγκεκριμένη εποχή και όλες μαζί. «Σε αυτές τις ερωτήσεις θα κληθούν να απαντήσουν οι μελλοντικοί βιολόγοι».

Παρατηρεί και περιγράφει αυτές τις γυναίκες ως επιστήμονες, όμως ταυτόχρονα του είναι ξένες, λες και ανήκουν σε άλλο είδος. Ο Φρόντ μάλλον δεν ήρθε πιο κοντά με κάποια γυναίκα στην Τεργέστη και, αρκετά σύντομα, αλλάζει η διάθεση και η άποψή του για την πόλη. Αρχίζει να εκφράζει την απογοήτευσή του για την όλη κατάσταση: Για τις γυναίκες που τον γοητεύουν και τον έλκουν –τις νεαρές και τις ωριμότερες–, αλλά ταυτόχρονα τον μπερδεύουν συναισθηματικά. Παρατηρεί ότι χρησιμοποιούν υπερβολικό μακιγιάζ. Γράφει ότι κάθονται στα παράθυρα των σπιτιών και κοιτάζουν έξω χαμογελώντας και ψάχνοντας να συναντήσουν αντρικά βλέμματα και δηλώνει κάπως ειρωνικά ότι πολύ λυπάται που, λόγω της εργασίας του, πρέπει να τις κρατήσει σε απόσταση.

Ξαφνικά γράφει έπειτα ότι όλες οι γυναίκες στην Τεργέστη είναι brutta, brutta, κακάσχημες, λες και ενοχλείται

που τα συναισθήματά του δεν συνάδουν με το πρότυπο του ψυχρού και μεθοδικού επιστημονικού ερευνητή. «Αφού δεν επιτρέπεται να ανοίξουμε με νυστέρι τους ανθρώπους, δεν έχω καμιά δουλειά μαζί τους» γράφει, έχοντας προηγουμένως παρατηρήσει ότι ακόμα και τα νεαρά κορίτσια της πόλης χρησιμοποιούν μακιγιάζ.

Προκειμένου να θωρακιστεί απέναντι στη σεξουαλική σύγχυση που του αποσπά την προσοχή, ο Φρόντ επικεντρώνεται στην εργασία του. Έχει δικό του γραφείο στο εργαστήριο, που είναι δυο βήματα από την Αδριατική. «Είμαι πέντε δευτερόλεπτα από το τελευταίο αδριατικό κύμα» γράφει στον Σιλμπερστάιν και έπειτα περιγράφει λεπτομερώς τον χώρο εργασίας του: «Το δωμάτιό μου έχει κάπως περίεργη διαρρύθμιση: Ένα και μοναδικό παράθυρο μπροστά στο οποίο είναι τοποθετημένο το γραφείο μου που έχει πολλά συρτάρια και μεγάλη επιφάνεια, ένα άλλο τραπέζι για βιβλία και διάφορα βοηθητικά αντικείμενα, τρεις καρέκλες και ράφια με καμιά εικοσαριά δοκιμαστικούς σωλήνες. Τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό: Έχει μια μεγάλη πόρτα που σε βγάζει από το δωμάτιο. Στα αριστερά του τραπεζιού, στη γωνία, είναι το μικροσκόπιο. Στη δεξιά γωνιά το ψάρι, στη μέση τέσσερις πένες πλάι σε ένα μάτσο χαρτιά (γιατί οι σημειώσεις μου είναι κάτι καρικατούρες που, όσο και να το κάνεις, έχουν κάποια αξία). Μπροστά τους βρίσκονται γυάλινα δοχεία, κατσαρόλες, κύπελλα, λεκάνες με μικρά κτήνη ή κομμάτια από μεγάλα κτήνη μέσα σε θαλασσινό νερό. Κι ανάμεσά τους είναι

όρθιοι ή πεσμένοι δοκιμαστικοί σωλήνες, εργαλεία, λαβίδες, γυάλινοι δίσκοι και φακοί για μικροσκόπιο, κι έτσι όταν δουλεύω, δεν έχω πού να ξεκουράσω λίγο το χέρι μου. Κάθομαι σε αυτό το τραπέζι από τις οχτώ μέχρι τις δώδεκα και από τη μία μέχρι τις έξι, και εργάζομαι αρκετά επιμελώς».

Κάθε πρωί συναντάει τους ψαράδες που καταφτάνουν στο λιμάνι με την ψαριά της ημέρας, με καλάθια γεμάτα με χοντρά αδριατικά χέλια. Έπειτα πηγαίνει στο εργαστήριο και ξεκινάει. Εξηγεί στον Σιλμπερστάιν τα καθήκοντά του και του επισυνάπτει κάποια απλά σχέδια: «Το χέλι το γνωρίζεις. Για πολύ καιρό ξέραμε μόνο θηλυκά αυτού του είδους. Δεν γνώριζε ούτε ο Αριστοτέλης από πού έρχονται τα αρσενικά και έτσι ισχυριζόταν ότι γεννιέται από τη λάσπη. Στον Μεσαίωνα αλλά και στη σύγχρονη εποχή έχει εξαπολυθεί πραγματικά κυνηγητό για τον εντοπισμό αρσενικών χελιών. Στη ζωολογία δεν έχουμε πιστοποιητικά γέννησης και όταν τα πλάσματα –σύμφωνα με το ιδανικό του Πάνεθ– δρουν χωρίς να τα έχουμε παρατηρήσει, δεν μπορούμε να ξέρουμε ποιο είναι αρσενικό και ποιο θηλυκό, εκτός κι αν έχουν εξωτερικές βιολογικές διαφορές λόγω φύλου. Στην πραγματικότητα πρέπει πρώτα να αποδειχθεί ότι υπάρχουν βιολογικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων, κι αυτό μπορεί να το κάνει μόνο ένας ειδικός στην ανατομία (μιας και το χέλι δεν κρατά ημερολόγιο από το οποίο θα μπορούσαμε να βγάλουμε συμπεράσματα για το φύλο του). Τα ανοίγει με το νυστέρι και ανακαλύπτει όρ-

χεις ή ωοθήκες [...] Πρόσφατα, ένας ζωολόγος στην Τεργέστη ισχυρίστηκε ότι βρήκε όρχεις κι ότι ανακάλυψε το αρσενικό χέλι. Επειδή όμως προφανώς δεν γνωρίζει τι είναι το μικροσκόπιο, απέτυχε να τους περιγράψει λεπτομερώς».

Κάθε μέρα ο Ζίγκμουντ Φρόντ κάθεται στο γραφείο του στο εργαστήριο, τεμαχίζει χέλια και τα ψάχνει, κοιτάζει στο μικροσκόπιο και κρατάει σημειώσεις, αναζητώντας τη λύση του μυστηρίου. Το μικροσκόπιο θα αποκαλύψει όλες τις απαντήσεις, αυτή είναι η υπόσχεση της επιστήμης. Αν δεν το πιστέψεις, τι σου απομένει να πιστέψεις;

Όμως οι όρχεις των χελιών δεν λένε να εμφανιστούν και ο Φρόντ αρχίζει να αποκαρδιώνεται. Κάθε βράδυ στις έξι και μισή περιδιαβαίνει στα στενά σοκάκια της Τεργέστης, περνάει από τα καταστήματα και τα καφέ, πηγαίνει στη θάλασσα όπου ο ήλιος που δύει μεταμορφώνει την επιφάνεια του νερού σε καθρέφτη που κρύβει όλη τη ζωή από κάτω, ακούει τους λιμενεργάτες να μιλούν γερμανικά, ολοβενικά και ιταλικά, μυρίζει τα μπαχαρικά και τον καφέ, βλέπει τους ψαράδες να συσκευάζουν την τελευταία ψαριά της ημέρας, βλέπει τις γυναίκες με τα μακιγιαρισμένα μάτια να κατευθύνονται στα εστιατόρια της πλατείας. Βλέπει όλα αυτά... και σκέφτεται τα χέλια.

«Τα χέρια μου έχουν κηλιδωθεί από το λευκό και κόκκινο αίμα των πλασμάτων της θάλασσας, μέσα μου ξεπροβάλλει μόνο ο αστραφτερός νεκρός ιστός που στοιχειώνει τα όνειρά μου και το μόνο που μπορώ να σκεφτώ είναι τα

μεγάλα ερωτήματα που σχετίζονται με όρχεις και ωοθήκες – τα καθολικά, καθοριστικά ερωτήματα».

Για ένα μήνα ο Φρόντ είναι κλεισμένος στο λιτό του εργαστήριο, απορροφημένος από τη μονότονη και άκαρπη εργασία του για να αναγκαστεί στο τέλος να παραδεχτεί ότι απέτυχε. Δεν κατάφερε να βρει αυτό για το οποίο ήρθε, δηλαδή τα αρσενικά αναπαραγωγικά όργανα και τη λύση του μυστηρίου. «Βασάνισα τον εαυτό μου και τα χέλια σε μια μάταιη προσπάθεια να ανακαλύψω το αρσενικό χέλι, όμως όλα όσα άνοιξα αποδείχθηκε ότι ανήκαν στο ωραίο φύλο».

Αυτό ήταν το πρώτο επιστημονικό εγχείρημα του νεαρού Ζίγκμουντ Φρόντ και αυτή ήταν λοιπόν η μοίρα του. Για πολλές βδομάδες ήταν πάνω από το τραπέζι του, άνοιγε μεθοδικά τα χέλια, ανακάτευε τα παγωμένα και άψυχα σώματά τους αναζητώντας όργανα αναπαραγωγής. Μέρρες ατελείωτες που ανέδιδαν δυσοσμία νεκρού ψαριού, πασαλειμμένες με την κολλώδη βλέννα τους. Και δεν βρήκε ούτε έναν τόσο δα όρχι. Ο Φρόντ εξέτασε περισσότερα από τετρακόσια χέλια και κανένα τους δεν αποδείχτηκε αρσενικό. Γνώριζε ακριβώς σε ποιο σημείο του σώματός τους έπρεπε να ψάξει και μπορούσε να περιγράψει πώς έπρεπε να είναι τα διάφορα όργανά τους, παρ' όλα αυτά δεν κατάφερε να βρει αυτό που έψαχνε.

Σε ένα από τα γράμματά του στον Έντουαρντ Σιλμπερστάιν ζωγράφισε ένα χέλι που κολυμπούσε μέσα στο κείμενο. Το χαμόγελο στα χείλη του είναι μάλλον σαρκαστικό.

Στο ίδιο γράμμα αναφέρεται στα χέλια με την ίδια ακριβώς λέξη που είχε παλιότερα χρησιμοποιήσει για να περιγράψει μια άλλη, μυστηριώδη για εκείνον μορφή: las bestias.

Τι βρήκε τελικά ο Ζίγκμουντ Φρόντ στην Τεργέστη; Πιθανώς συνειδητοποίησε πρώτη φορά πόσο βαθιά κρυμμένες είναι κάποιες αλήθειες. Στα χέλια αλλά και στους ανθρώπους. Αυτός ήταν ο τρόπος με τον οποίο το χέλι έμελλε να επηρεάσει τη σύγχρονη ψυχανάλυση.

Ο δεκαεννιάχρονος Φρόντ ήταν ένας φιλόδοξος νεαρός ερευνητής. Πήγε στην Τεργέστη για να συγγράψει μια επαναστατική επιστημονική εργασία και να δώσει άπαξ και διά παντός μια απάντηση στο ερώτημα που ταλάνιζε την επιστήμη επί αιώνες: Πώς πολλαπλασιάζεται το χέλι; Σίγουρα έμαθε πολλά για την αξία της υπομονετικής και συστηματικής παρατήρησης στο πλαίσιο της έρευνας, γνώσεις που αργότερα θα εφαρμόσει στους ασθενείς του στο ντιβάνι της ψυχοθεραπείας.

Είχε επίσης πάει στην Τεργέστη με ακλόνητη πίστη τόσο στην επιστήμη όσο και στην ανταμοιβή που περιμένει όποιον εργάζεται σκληρά. Όμως τα χέλια τον ανάγκασαν να έρθει αντιμέτωπος όχι μόνο με τα δικά του όρια αλλά και με τα όρια της επιστήμης. Δεν βρήκε την αλήθεια στο μικροσκόπιο. Το μυστήριο δεν διαλευκάνθηκε. Ένα χρόνο

αργότερα, όταν είχε πια στοιμάσει την αναφορά του, έπρεπε να παραδεχτεί ότι ακόμη δεν είχε αποδειχθεί κάτι σχετικό με το φύλο και την αναπαραγωγή του χελιού. Με σχεδόν αυτοκαταστροφική αντικειμενικότητα διαπίστωσε: «Η ιστολογική εξέταση που πραγματοποίησα στο ανάγλυφο όρχινο δεν μου επιτρέπει να διαπιστώσω οριστικά και αμετάκλητα ότι είναι οι όρχις του χελιού, ούτε όμως μπορώ να αντικρούσω αυτόν τον ισχυρισμό βάσει στοιχείων».

Το χέλι τον κορόιδεψε και ίσως σε αυτό οφειλόταν ότι ο Ζίγκμουντ Φρόντ με τον καιρό εγκατέλειψε τη σαφώς οριοθετημένη φυσική επιστήμη για χάρη της πιο περίπλοκης και διευρυμένης ψυχανάλυσης. Αν αναλογιστεί κανείς το αντικείμενο στο οποίο εμβάθυνε ο Φρόντ, ο τρόπος με τον οποίο το χέλι τον ξεγέλασε ήταν οίγουρα ειρωνικός: Το χέλι δεν του αποκάλυψε τη σεξουαλικότητά του. Ο άνθρωπος που αργότερα θα επηρέαζε όλη τη σκέψη του 20ού αιώνα γύρω από το φύλο και τη σεξουαλικότητα και θα διείσδυε στο ανθρώπινο είναι πιο βαθιά από οποιονδήποτε άλλο δεν κατάφερε να ανακαλύψει τα γεννητικά όργανα του χελιού. Πήγε στην Τεργέστη για να βρει τους όρχις ενός χελιού, αλλά το μόνο που κατάφερε ήταν να διαιωνίσει το μυστήριο. Ήθελε να κατανοήσει τη σεξουαλικότητα ενός ψαριού, αλλά τελικά βρήκε τη δική του.

Αυτό ήταν επίσης ειρωνικό, επειδή η σχέση του Φρόντ με τα πλάσματα του νερού ήταν από παλιά λίγο μπερδεμένη. Πολλά έχουν γραφτεί για τη σχέση του νεαρού Φρόντ με μια κοπέλα που την έλεγαν Γκιζέλα Φλους. Η σχέση

ξεκίνησε το 1871 όταν ο τότε δεκαπεντάχρονος Φρόντ ζούσε για κάποιον καιρό μαζί με την οικογένεια της Γκιζέλα στο Φράιμπεργκ. Ο Φρόντ ένιωθε προφανώς έλξη για εκείνη, που τότε ήταν μόλις δώδεκα ετών, και έγραφε λοιπόν σε γράμματα πόσο όμορφη και ελκυστική ήταν και τα έστειλε, μεταξύ άλλων, στον Έντουαρντ Σιλμπερστάιν. Ίσως ήταν η πρώτη του ερωτική αφύπνιση, η οποία κατέληξε σε απογοήτευση και ψυχολογική πίεση. Όταν η Γκιζέλα κάποια χρόνια αργότερα παντρεύτηκε κάποιον άλλον, ο Φρόντ της έδωσε το όνομα Ichthyosaura (ιχθυόσαυρα), από την επιστημονική ονομασία του προϊστορικού θαλάσσιου ερπετού που έζησε την εποχή των δεινοσαύρων.

Φυσικά, για τον Φρόντ αυτό δεν ήταν παρά ένα εφηβικό λογοπαίγνιο: Φλους (Fluss) σημαίνει ποτάμι ή χείμαρρος. Η Γκιζέλα ήταν, ως θηλυκό μέλος της οικογένειας Φλους, ένα θαλάσσιο τέρας που αντιπροσώπευε ό,τι απωθητικό και αποκαρδιωτικό –ας πούμε τη σεξουαλικότητα– περιφέρεται στο υποσυνείδητο. Το ότι ο Φρόντ της έβγαλε παρατσούκλι από ένα προϊστορικό θαλάσσιο πλάσμα ήταν ίσως ένας τρόπος να πείσει τον εαυτό του ότι το νεανικό και ασυγκράτητο πάθος που είχε νιώσει για εκείνη ανήκε πλέον στο παρελθόν. Δεν επρόκειτο να ξαναφήσει κάποιον ή κάτι να τον ξεμυαλίσει έτσι. Οι las bestias της Τεργέστης ξεπρόβαλλαν σαν συμβολικές απόγονοι αυτής της πρώτης του Ιχθυόσαυρας.

Μετά την παραμονή του στην Τεργέστη θα περνούσαν πολλά χρόνια μέχρι να προσεγγίσει και πάλι ο Ζίγκμουντ

Φρόντ, ως ψυχαναλυτής πλέον, το θέμα της σεξουαλικότητας. Και όταν το έκανε, αυτό που τον ενδιέφερε ήταν ακριβώς η κρυμμένη ή καταπιεσμένη σεξουαλικότητα. Η θεωρία του για το άγχος του ευνουχισμού προήλθε από τη σκέψη ότι το παιδί από μικρό βιώνει τον φόβο ότι θα το ευνουχίσουν, θα το ακρωτηριάσουν και θα του στερήσουν το φύλο του, θα το συρρικνώσουν και θα το αφοπλίσουν. Το αγόρι σε ηλικία τεσσάρων πέντε ετών είναι γεμάτο υποσυνείδητη σεξουαλική επιθυμία για τη μητέρα, ενώ παράλληλα βιώνει ανταγωνισμό με τον πατέρα. Νιώθει απειλή, έναν φόβο ότι θα τιμωρηθεί για τα ένστικτά του και ταυτόχρονα ντροπή και κατωτερότητα. Αντιλαμβάνεται την ασημαντότητά του στον κόσμο, και αυτό το ωθεί να αναπτύξει το εγώ του και σιγά σιγά να εγκαταλείψει τον πόθο του για τη μητέρα, ενώ παράλληλα προσπαθεί να ταυτιστεί με τον πατέρα. Και το καθοριστικό γεγονός, λέει ο Φρόντ, συντελείται όταν το αγόρι αντιλαμβάνεται ότι η γυναίκα δεν έχει πέος. Βλέπει λοιπόν τη γυναίκα, βλέπει την απουσία του ανδρικού γεννητικού οργάνου, και την ίδια στιγμή αποκτά επίγνωση του εαυτού του και της θέσης του στον κόσμο.

Η θεωρία του Φρόντ για τον φθόνο του πέους συγγενεύει με το άγχος του ευνουχισμού, όμως πηγάζει από την ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη της γυναίκας. Όπως το αγόρι, έτσι και το κορίτσι είναι αρχικά πολύ δεμένο με τη μητέρα, είπε ο Φρόντ. Όταν ανακαλύπτει ότι δεν έχει πέος, αρχίζει σιγά σιγά να χάνει το δέσιμο με τη μητέρα και προσκο-

λάται στον πατέρα. Το κορίτσι βλέπει το πέος σαν μια ιδιότητα που συμβολίζει δύναμη κι ενεργητικότητα, καταλαβαίνει λοιπόν τη θέση του στον κόσμο, αναπτύσσει το αίσθημα της ζήλιας και νιώθει ενοχή την οποία προβάλλει στη μητέρα. Βλέπει τι της λείπει και αντιλαμβάνεται την απουσία του ανδρικού γεννητικού οργάνου, ενώ ταυτόχρονα το κορίτσι αποκτά επίγνωση του εαυτού του και των περιορισμών του.

Αυτές οι θεωρίες έχουν αμφισβητηθεί πολλές φορές και από διαφορετικές προοπτικές από τότε που διατυπώθηκαν. Θα μπορούσε στ' αλήθεια το ανδρικό γεννητικό όργανο ή η απουσία του να αποτελεί μια τόσο καθοριστική λεπτομέρεια στην ψυχοσεξουαλική εξέλιξη του ανθρώπου; Ακούγεται παράλογο και λίγο γελοίο. Αυτές οι θεωρίες προέρχονται όμως από άλλη εποχή και άλλες ιστορικές συγκυρίες. Δεν σχετίζονται με την καθιερωμένη επιστημονική μέθοδο. Κινούνται στο καταπιεσμένο υποσυνείδητο. Δεν μπορούν να παρατηρηθούν συστηματικά ώστε να επιβεβαιωθούν ή να αναιρεθούν. Δεν είναι αλήθειες που αποκαλύπτονται στο μικροσκόπιο.

Παρ' όλα αυτά θα πρέπει να προέκυψε από κάποια συγκεκριμένη εμπειρία. Φανταζόμαστε τον νεαρό επιστήμονα σε ένα στενόχωρο εργαστήριο στην Τεργέστη. Είναι σε μια ξένη πόλη, μακριά από το σπίτι του, φοράει λευκή ρόμπα και γυαλιά, έχει κοντοκουρεμένα σκούρα γένια. Κάθεται σε ένα τραπέζι μπροστά σε ένα παραθυράκι κρατώντας στο χέρι του ένα γλοιώδες νεκρό χέλι. Κοιτάζει στο

μικροσκοπίο του, όπως και τις υπόλοιπες 400 φορές, και αυτό που βλέπει στον φακό δεν είναι πια ένα χέλι, αλλά ο ίδιος του ο εαυτός.

Παρά τα βέβαια του νεαρού Φρόντ, το μυστήριο της αναπαραγωγής του χελιού τέθηκε επί τάπητος ακόμα μια φορά. Το 1879 ο γερμανός θαλασσοβιολόγος Λέοπολντ Γιακόμπι έγραψε, ελαφρώς αποκαρδιωμένος, σε μια αναφορά στην Επιτροπή Αλιείας των Ηνωμένων Πολιτειών:

«Για όποιον δεν γνωρίζει το θέμα, θα φαίνεται μάλλον απίστευτο. Σίγουρα είναι κάπως εξευτελιστικό για την επιστήμη ότι το ψάρι που σε πολλά μέρη του κόσμου είναι το πιο συνηθισμένο και το βλέπουμε καθημερινά στην αγορά και στο τραπέζι μας, παρά τις εντυπωσιακές προσπάθειες της σύγχρονης επιστήμης, κατάφερε να κρατήσει μυστικό τον τρόπο με τον οποίο αναπαράγεται, γεννιέται και πεθαίνει. Όσο υπάρχει επιστήμη, υπάρχει και το μυστήριο του χελιού».

Αυτό που δεν γνώριζαν ο Φρόντ και ο Γιακόμπι ήταν φυσικά ότι το χέλι δεν έχει εμφανή αναπαραγωγικά όργανα, μέχρι να τα χρειαστεί. Οι μεταμορφώσεις του δεν είναι απλώς επιφανειακές προσαρμογές σε νέες καταστάσεις. Είναι υπαρξιακές. Ένα χέλι γίνεται αυτό που χρειάζεται να γίνει όταν έρθει το πλήρωμα του χρόνου.

Είκοσι χρόνια μετά τις αποτυχημένες προσπάθειες του Φρόντ, ένα αναπαραγωγικά ώριμο αρσενικό ασημόχελο εντοπίστηκε στον πορθμό έξω από τη Μεσίνα της Σικελίας. Τουλάχιστον το χέλι ήταν τελικά ψάρι. Ένα πλάσμα όχι και τόσο διαφορετικό από τα υπόλοιπα.